Vol 3. 42

J. H. M.

TRÄET til HÄLSAN
Eller
LEFWANDE
Örtens-Gården,
Beskrefne/
och med
Wederbörandes Minne,
Under
Oeconomiæ *PROFESSORENS*, Kongl. Swenska Wettenskaps Academiens och Upsala Wettensk. Societ.
LEDAMOTS/
Samt H. T. ACAD. *RECT.*

Hr. PEHR KALMS
Insende,
Uti et Academiskt prof
Utgifne
Af
DAVID ERIK HÖGMAN,
Österbotninge.

I ÅBO Större Läro-Sal f. m. den 4. Decembr. 1756.

ÅBO, Tryckt hos *Directeuren* och Kongl. Boktr. i Stor-Förstendömet Finland, *JACOB MERCKELL.*

à MONSIEUR

GUSTAVE ABRAH. PIPER,

Major General, *Gouverneur* de la Province d' *Ostrobothnie*, & *Chevalier* de l' ordre de l' Epée.

LEs soins qve Vous prenez, Monsieur, avec une assiduité infatigible, & une attention sans égale, pour le bien de notre chere ostrobothnie, Vous attirent l' estime & l' admiration de tous mes compatriotes. Penetré des sentimens de respect & de reconnoissance, qu'un merite signalé inspire, & les bienfaits, dont nous sommes comblés tous les jours; j' ose vous Vous offrir Monsieur cet ouvrage academique, où j' ai taché de faire un petit denombrement des arbres propres pour des hayes vivantes, au lieu de celles dont on ce sert à l' ordinaire. Daignez, Monsieur, honorer cet essay de Votre protection, & je ne doute nullement, qv'il ne gagne l' approbation du Public, & devienne par là utile à notre païs. Je joins mes voeux, à Ceux de toute la province, pour Votre prosperité, ainsi que pour celle de Votre illustre Maison, étant avec un profond respect,

MONSIEUR

le plus-humble & le plus respectueux
de vos Serviteurs
D. E. HÖGMAN.

à MONSIEUR

GUILLAUME CARPELAN,

Colonel & *Chevalier* de l' ordre de l' Epée.

PErmettez, Monſieur, que j' ai l' honneur de Vous, dedier ces premices de mes travaux academiques. Peu de choſe, à laverité, & qui ne fauroit gueres meriter Votre attention. Cependant, Monſieur, les bontes, dont Vous comblez les gens de lettre, me font eſperer, que Vous voudres bien accepter ce petit eſſay. Il ne faudra que Votre protection pour le faire briller, & pour lui donner du relief. Je Vous en ſupplie, Monſieur, fort in ſtamment, ainſi que de vouloir bien m' accorder une petite place; parmi Vos tres humbles cliens. Cet avantage ne me flattera pas moins, que l' honneur d' etre toute ma vie, avec beaucoup de reſpect.

MONSIEUR

le plus humble & le plus reſpetueux
de vos ſerviteurs
D. E. HÖGMAN.

To

The Right honourable

SIR PETER KALM,

Professor of Oeconomy at the *University* of *Åbo* and *Fellow* of the Royal Society at *Stockholm* and the Society of Sciences at *Upsal*, being now the *Rector* Magnificus of this *Academy*.

YOur merits, Sir, for the Publick are so great, that it may be impossible for me to add something to them, and therefore I rather omit that subject, as sufficiently known to the learned World. But going now under the shelter of Your Protection, to publish this little Trial of Skill, I venture to dedicate it to Your self; being by no means my Intention only to make some poor Return and Thanks for the great Favours I have received, and the many and weighty Obligations You have laid upon me. I very ingenuously confess, that I am, at a loss in making a due acknowledgement of all Your Goodness. I must, till a more seasonable Opportunity of reqvital offers it self most humbly intreat You to accept this slender offering, and to let me in the mean while lie under the Weight of Your Favours. My hearthy Wishes and Prayers will never be wanting, for Your long Life and felicity to the common Weal, to the Advancement of Learning, to the Comfort of Your Family, to the Protection of Your Servants, amongst Whom, You do be pleased to let me get a place, I am sure, and will not therefore lengthen this beyond the Professions of that constant and profound Devotion and Esteem, wherewith I am and shall ever be

SIR

Your most obedient and humble servant

D. E. HÖGMAN.

à MONSIUR,

NICOLAS-GUSTAVE DUNCAN,

Secretaire du Roi & *Directeur* des Postes Royales.

PEndant les deux années que j ai eu l' honneur d' être attaché à Votre maison & lorsque l' education de Vos chers Fils m' a été confiée, j' ai reçu tant de marques de Vos bontés, que je serois des plus ingrats, si je n' en conservois toujours la memoire. C' est pourquoi, Monsieur, je ne saurois à present manquer à mon devoir, de Vous en temoigner, ma reconnoissance. Ces feuilles, que je prens la liberté de Vous presenter, me serviront d' interpretes auprès de Vous de mon Zele & de mon attachement. J' y joindrai sans cesse des vœux sinceres, pour qu' il plaise au Bon Dieu, nous conserver Vos jours, pour le bien du Public, & pour l'appui de Votre chere Famille, etant avec une parfaite estime,

MONSIEUR,

votre tres-humble & tres-obeïssant serviteur

D. E. HÖGMAN.

à MONSIEUR

JEAN. N. MATHESIUS,

Secretaire au Gouvernement de la Province d' *Ostrobothnie.*

Et

à MONSIEUR

BARTHOLD. RUD. HAST,

Docteur en Medicine & *Medecin* d' *Ostrobothnie.*

MESSIEURS.

COmme il plut, il n'ya par long tems, au Tout Puissant, de retirer de ce monde mon Pere & ma deffunte Mere, je craignois avec mes chers freres & soeurs, qu' ayant perdu ce qui nous etoit le plus cher, & destitués de tout appuy, nos beaux soliels n' allassent tous de suite achever leur tour. Mais nous apprimes aussitôt, que le meme Grand Dieu, qui venoit de blesser ne manqua pas de guerir en nous envogant pour Tuteurs des Personnes de beaucoup de merite & d' une probité à toute epreuve. Je ne saurois, Messieurs, me rapeller toutes les peines que Vous Vous êtes données, & les soint que Vous avez bien Voulu prendre pour nous tous, sans être panetré des sentimens d' une vive reconnoisance. Ce seroit une ingratitude marquée, de laisser echaper cette occasion, pour Vous en donner des preuves. Je me flatte, que vous prendres en bonne part cet ouvrage academique. Je Vous le presente, pas dans l' intention, d' acquitter les grandes obligations que je Vous ai: Mais pour Vous convaincre, combien le souvenir de Vos bienfaits est gravé dans mon coeur. Soyez persvadés, que je ne cesserai de ma vie d'addresser au Ciel des vœux pour Votre prosperité, etant avec une estime toute particuliere,

MESSIEURS,

votre très humble & très obeïssant serviteur

D. E. HÖGMAN.

VIRO

Plurimum Reverendo atque Clarissimo,

DN. OLAO TUNAEO,

Comministro in Wöro optime meritö; ut *Nutritio* liberalissimo, ita *Patrono* & *Evergetæ*, qua par est, omnis observantiæ cultu prosequendo.

Tibi.
Vir. Venerande.
Meletema. Hocce Levidense.
Nec. Non.
Germina. Prima. Primitias.
In.
Certissimam. Grati. Animi.
Arrham.
Ob.
Curam. Plus. Quam. Paternam.
Reverenter. & Officiose.
Dat. Dicat. Dedicat.

Cultor observantissimus,
D. E. HÖGMAN.

Quarter=Mästaren och Handelsmannen i Wasa,
Ädel och Högachtad,

Herr JOHAN BLADH,

Min Herre.

Hushållningen och Menniskio-slächtet, Min Herre, äro jämnäriga, och des outhöfliga ämnen de rätta hwetio-stenar, hwarpå snille och förstånd bör skärpas, at wed nyttiga rön och påfund ränta Samhällets allmänna, samt ens och hwars enskilta bätnad och trefnad. Eder mogna insicht, Min Herre, uti flera Hushållningen rörande mål, och den nit samt oförtrutenhet, hwarmed J, Min Herre, wist Er mån om Riks nyttiga inrättningars bruk och anläggande, har tilskyndat Eder winst och läford, den tid, då andra än lefwat i owißhet om des möjelighet. På deßa blad afskildras, fast med matta färgor, några lubbiga och skuggrika trän, som tiena at skydda Edra Får och Tobaks=Plantor för regn och slagg samt för de kalla nordan=och wästan=stormer. Denne är ock den förstling jag tager mig den frihet, at upoffra Eder, Min Herre, til et prof af et tacksamt sinne, som oförändradt i friskt minne behåller all den ynnest, J mig och min Faders hus i flera år ymnigt bewist. Hugna derföre Min Herre, denna ringa gåfwa, som sker fritt och otwungen, med wanlig bewägenhet, hwaremot jag har den äran at framhärda.

Min Herres

Ödmjuk-hörsamste tjenare,
D. E. HÖGMAN.

DOMINO AUCTORI.

ANtiquissimas Gentes, usque a primordiis mundi, agriculturæ operam navasse, eo minus dubitare licet, quanto certius constat, illas posthabitis omnibus aliis curis, totas in has, fuisse, ut rusticando victum sibi quæritarent. Patriarchæ enim, ut ab his, quorum res gestæ antiquitate omnibus aliis palmam præripiunt, ordiamur, perspicientes, se in sudore, vultus post lapsum comesuros panem, non aliud sibi vitæ genus amplectendum esse duxerunt, sed agris colendis & pecoribus pascendis operam dantes, ætatem contriverunt, in his serio desudarunt & spreta urbium amplitudine in tentoriis commorantes, iis quæ agrorum proventus suppeditant contenti; vitæ rusticæ tranquillitatem turbis forensibus longe prætulerunt. Hi vero non saltem, sed etiam prisci Græci & Romani, quorum tot fere capita illustria, quot cives proferri possent, in hoc vitæ genere felicitatem suam collocarunt. Alii enim in re hortensi occupati de ea serio scripserunt, alii post victorias in ea secure otiati sunt, alii svaviter senuerunt, alii evocati, qui imperii habenas tenerent, ab aratro ad curiam & fasces, a prædiis ad Dictaturam promoti & ad clavum Reipublicæ collocati, ut urbibus, provinciis, populis, gentibusque præessent, quibus securis, agris colendis se totos devoverunt, & hortorum spatiis sepibusque se inclusserunt. Immo nonnulli tanto horum amore & desiderio flagrarunt, ut mutuata olim ab agricultura, ejusque frugibus nomina sibi imponere non dubitarint. Quid igitur miremur præsentem ætatem, qua artes scientiasque quascunque proficuas ad summum fastigium evectas esse, nemo est qui dubitat, hanc, agriculturam jucundissimam & uberrimam amœnitatum partem Oeconomiæ loquor pro deliciis habere, hanc excolere, observationibus illustrare, nec non in-

dies nova capere incrementa. Tu quoque Amice ſvaviſſime; cum quo mihi, te viſo, ſanctior interceſſit neceſſitudo, ſic enim in amorem TUI abreptus ſui ut nec ſaturari, nec expleri poſſet animus, nec TUI es oblitus; ſed ſpecimen aliquod Academicum editurus materiam elegantiſſimam elegiſti, electam breviſſimo temporis ſpatio, tanta concinnitate, ut nihil melius, nihil præſtantius, elaboraſti, & elaboratam Publico tradidiſti. Immemor proinde eſſem officii, quod mihi incumbit, ſvaviſſimi, ni hac quoque occaſione, lætitiam qua ex viſceribus profundor, publice teſtatam facerem. Præconem laudum TUARUM, cum optimus novi, te faſtidire, id ſaltem voveo, ut cuncta TIBI e voto cedant; ſic enim certiſſimus perſvaſus ſum & auguror, Temet, olim fore Decus Patriæ Scientiisque.

§. I.

§. 1.

Til stängsel omkring åkrar/ ängar/ trägårdar och annat, man wil hafwa inhägnat, plägar brukas åtskilligt. Wi betjene oß måst af gärdsel; men utom det, at en sådan hägnad fordrar ofta omlagning, så öder den enkannerligen ganska mycket skog, hwilket är en sak, som hos oß fordrar så mycket mera eftertancka, som wi nästan mer än alla andra folckslag tarfwom skogen til så margfalligt annat. Annorstads brukas murar af sten; men på dem har man ej allestads tilgång, åtminstone ej i den ymnoghet, som fordras. Somliga pläga ock upkasta mullwallar til hägnad; men det wil ej taga så wäl lag hos oß; wåra stränga wintrar och tjälan gör dem mindre waraktiga. På åtskilliga ställen utom lands, der dock för Climatets mildhet, och andra ordsaker, skogen på långt när är ej så nödig som hos oß, brukas hägnader af ständigt wärande och grönskande trän, som med flit äro planterade; Deßa tyckes för hwarjehanda skäl skull hafwa förträdet fram för alla andra hägnader. Jag har fördenskull företagit mig, at uti et Academisk försök i ljuset framte några lefwande trän til häckar, i ställe för de nu brukelige, mindre waracktige, och nog skogsödande gårdesgårdar.

De som hafwa för nöje och tidsfördrif at tadla andras göromål, och hålla saker, som icke äro til sin uprinnelse nya, för

Null och af icke wärde, (Ehuru de ofta nog töra wara de samma, som först upgifwas wid deras wärckställande,) torde med spotska later anse, at jag uppå andras renar pläckat et eller annat blomster, det jag flåtat i min krants. Jag bekänner, det är så; och andrager äfwen til swar, hwad jag påminner mig läst i en af wåra berömligaste skrifter:

Sådant bör intet förminska ämnets egen dyrd. Spinnelen tager trådarna af sig sjelf, och den wäf han wirckar, är intet derföre mera dyrbar. Deremot förlorar honungen ingen dehl af sin sötma och sitt wärde, fast kraften och musten äro tagne utur åtskilliga blomster.

Benägna läsare, förklara du dit ädelmod, som hållre skyler än blottar andras swagheter. I den förhoppning öfwerräckes dig nu förstlingen af wår frukt. Är den intet så mogen, som du sjelf wille, så betänck, at den fallit af späda grenar. Wår tid är utom des i sin bästa währ, och et tungt öde, som låtit oß öfwerlefwa flera mulna än klara dagar, har hindrat den at taga så snar mognad. Åldren och kan hända en mildare lycka, skall framdeles ersätta någon dehl af det som nu brister.

§. 2.

För än wi skrida til wår föresats, är nödigt at med få ord influta låta den ogemena nytta man hafwer af deßa lefwande häckar, framför det nu mäst brukeliga sättet at gårda; wi wele korteligen utsätta det, som flera eliest, widlyftigt utfört: Utom den margfalliga nytta, som deße häckar förordsaka är ibland annat den; 1:o at mycken skog, som eliest årligen skulle behöfwas til gårdsel, härigenom blifwer spard. 2:o undwikes det beswär och daga spillan, at hwart år omlägga gårdesgårdar; emedan deße en gång planterade uthärda

snart

snart sagt beständigt. En sådan lefwande gårdesgård kastas ej af häftiga stormar så lätt omkull som wåra wanliga, utan den står lika som beständigt, och orubbad trotsar sjelfwa wädrens wåld: och kan den bongstyrigaste ore eller oregerligaste häst ej wara i stånd eller wåga på, at tränga sig derigenom. 3:o När någon will hugga ned en gammal, har han en myckenhet bränsle, och en ny hägnad upkommer i stället af den förras rötter innom en liten tid. På de ställen, der häckar äro rätteligen anlagda, kan en bonde allena af sina hägnader hafwa årligen ej allenast så mycket bränsle han sjelf behöfwer hemma, utan ock ofta något at afsläta åt andra. 4:o har boskapen et ganska godt skjul och skygd af dem emot stormar och annat owäder. 5:o Är det et makalöst beskärm för åker och äng, emedan storm och andra kalla wäder, i synnerhet de bistra och långewarande blåster om wåhren, härigenom blifwa motade och afbrutne, som eljest på stora öpna fält ofta bortåta och fördärfwa wäxten, samt åstadkomma stor skada. 6:o Äro de til en otrolig prydnad för landet; emedan, hwart en wänder ögonen, landet enom ej annorlunda förekommer, än som det wore en täck och angenäm trägård: man reser här som färdades man genom de Elyseiska Parcker.

§. 3.

Jd skärskådande af de lefwande trän, som i ställe för gårdes-gårdar til häckar låta sig bruka, wele wi, til större tydlighets och redighets ernående, först begynna med de utlänske; då wi derjemte hafwom tilfälle at tilse, hwilka af dem tola wårt Climat, samt låta sig hos oß fortplantas; sedan wele wi handla om wåra inländske, som dertil äro tjenliga: och det i följande ordning. Nemligen:

« Utlänska Trän eller Buskar til Häckar ute på fält.

Ilex aquifolium (Lin. hort. Upsal. 32. Sp. 125.) Et oförneke-

nekeligen bland de bästa i England och på flera ställen til häckar brukeligt träd af twå och flera fammars högd, bär sina gröna och täcka blad oförändrade hela året om, uthärdar hela mans åldrar utan at behöfwa omlagas, är ganska tät och utgör således i häck ej allenast et godt skjul för boskap wid infallande blåst och ohyggeligt wäder, utan är ock et godt wärn för åkrarna emot de kallare och bistra wäder, utom det, at de med sina gröna blad eller löf är en prydnad för landet. Det wore önskeligit, at det kunde uthärda wåra wintrar: man har dock anledning at tro, det den skulle kunna tola Skånska Climatet: när det en gång mer och mer wahnt sig wid Skånska kiölden, torde det sedan småningom kunna flyttas längre och längre up-åt landet.

Carpinus Ostrya (Lin. Spec. 998.) wäxer wild i Italien och norra America; brukas mycket til häckar, och blifwer genom klippning, en nog tät och wacker hägnad, fäller ej sina löf om hösten, utan behåller dem, fast torra, qwar, hela wintern ända in på wåren, då de nya börja utspricka, hwarigenom den desto mer kan afwärja de kalla wäder. Af giorda försök har man inhämtat, at den nog tol wintrarna här i Åbo.

Buxus arborescens (Linn. hort. upf. 283.) prålar med sina gröna blad både sommar och winter, är tät och blifwer genom klippning ännu tätare, så at en häck som af denna består, är en af de tätaste och wackraste; tager til goda den torraste och magraste jordmån: brukas äfwen på flera ställen, så uti som omkring trägårdar och ordinaira gårdar. Uti trägårdar har den likwäl den olägenhet, at löfwen gifwa en mindre behagelig lukt från sig. Emedan den redan tämmeligen uthärdar wintrarna i Skåne, så torde en gång de tider komma, at hon ock synes uti och omkring wåra trä- och krydd-gårdar.

Tuppspär Hagtorn. (Cratægus Linn. sp. 476. 3.) är försedd med långa, hårda och hwaßa taggar; wäxer ymnogt

i nor-

i norra America, ja uti de längst norr belägna orter; och skall, hwarest denna til någon myckenhet i skogarna wäxer, wara swårt at slippa fram, emedan denna med sina långa taggar, som äro ofta af et halft qwarters längd, tränger sig igenom de tjockaste kläder och skin; kan altså med fördel brukas til häckar, ty intet djur, ehuru tjockt hud det äger, är i stånd at twinga sig igenom en sådan häck. Enligit de försök här i Åbo äro giorda, har den nog welat tåla wåra wintrar.

Korfstick Hagtorn (Cratægus Linn. spec. 476. 4.) kommer mycket öfwerens med Tuppspär hagtorn; har ock äfwen så långa, om icke längre taggar; tjenar dock ej så wäl til häck; emedan den så tidigt om hösten fäller sina löf, och får dem sent om wåren, hwarföre den ej så wäl afwärjer de kalla wäder, utom det den ser ej så wäl ut den tiden: dock brukas denna på många ställen i norra America til häckar omkring åkrarna: är, hwad wårt Climat anbelangar, mera kinkig, torde dock wäl trifwas uti Skåne och de i Swerike til söder mera belägna orter.

Gleditsia (Linn. hort. Upf. 298. spec. 1056.) wäxer wilt i norra delen af America; med des taggar, som äro tjocka, ganska hwaßa, ofta öfwer et qwarter långa, hwarpå merendels andra taggar wäxa, är den nog i stånd at afhålla och utestånga det bångstyrigaste Creatur: här i Finland har den ej welat fort, men Skånska Climatet har efter Herr Prof. Lidbecks berättelse kommit bättre öfwerens med den.

Smilax laurifolia. (Linn. spec. 1030.) den wirar sig omkring de närstående trän, och wäxer i norra America til myckenhet, hwarest hon är dem som färdas i skogen til stor olägenhet; i det hon med sina många långa taggar sticker och rifwer kläderna sönder för dem, som wela tränga sig fram, der hon fått sitt hemwist, eller som ej weta taga sig för den til wara. Den är i synnerhet tjenlig at plantera ibland andra trän i häckar. Den lär dock bättre tåla Skånske än än Finske wintrar.

Ulex. (Linn. Flor. Upſ. 212.) Geniſta ſpinoſa, denna ganſka taggiga buſka liknar til utſeende mycket wåra Enbuſkar; brukas i England och annorſtädes merendels til häckar ute på fält, och är ſå för ſina näſtan hela året igenom prålande gula blommor en rätt nyttig och wacker häck. Har dock den olägenhet, at efter 3. a 4. år förwißna, torckas och falla des nederſta qwiſtar bort, hwarigenom den för ſin gleshet nedan til, blir otienlig at afhålla ſmå djur, hwilken olägenhet dock kan förekommas och erſättas, ſå wäl med några fröns årliga utſäende deraf under häcken, ſom medelſt qwiſtarnas eller ſjelfwa ſtjelkens afſkärande litet ofwanför roten, då den åter utſlår nya friſka ſkott. Eljeſt trifs den i den torraſte och magraſte jordmån, och det ſå wäl, at där den en gång fått rotfäſte är den ſwår at utrota. Tål wäl ej wårt Climat, men torde dock fortkomma ned i Skåne.

Cactus opuntia. (Linn. hort. Upſ. 120. 6. ſpec. 468.) wäxer ſomligſtädes i norra America, men enkannerligen i ſödra America, ſamt öfwenleds i Spanien och Portugall, uti torr mager jordmån. Denna wårt beſtår intet af grenar och qwiſtar, utan af tjocka med hwaßa och långa taggar alt öfwer fulla blad, hwilka bära en fruckt ej olik fikon, ſom kan åtas: brukas ganſka mycket til hägnad och i ſtället för gårdesgårdar både i Africa och ſödra America. Med des planterande är ej större ſwårighet, än at man bryter bladen mit i tu, och ſticker dem uti jorden rundt om hela trägårdens eller åkerns circumference, hwilka ſtrax taga rötter, och innom ſå år ſprida ſig omkring, wäxande det ena bladet ur ſpetſen eller ändan på det andra, til 1. à 2. tums tjocklek och en fots bredd. Ibland äro de ock bredare, och mycket längre. Med tiden bliſwa deßa hägnader ſå höga, t åta och alt öfwer med ſådan myckenhet af hwaßa taggar, at en rätta ej ſkulle ſlippa derigenom, utan at hon ju ſkulle ämna måſta delen af ſit ſkin qwar, och at man utan knif eller yxa i handen intet kan komma

ma därigenom, och haswa, i anseende til wåra murar, staketen och gårdesgårdar, som kåsta stora penningar, långt större behagelighet, i det de icke allenast giöra samma gagn som de, utan behålla sin grönska hela året igenom, blåsa intet omkull, kåsta mindre, och wåxa alt fort i den linea de planteras. Indianerne i södra America, och åfwen de der boende Christne bruka denna i ställe för ring murar omkring sina städer, då den gör dem mot hastiga infall af ströfwande partier nästan samma nytta som wåra fästnings wärck hos oß. Fördrar dock ej wårt Climat, utan wåxer allenast i de så kallade drifhus, och det til föga storlek. Se Reftelii beskrifning öfwer Algier p. 299. samt nouv. voy. aux isles de l' Amerique par Labat. T. IV. p. 341. och följ.

β. Häckar i Trä- och Kryddgårdar.

Syringa vulgaris (Linn. hort. Upſ. 6: 1.) brukas mycket at öfwerdraga wäggarna med, på de hus som wätta åt trägården; til häckar är den ganska tjenlig, emedan den så wäl låter klippa sig, och äro sådana häckar 'ganska täcka och gifwa des derpå wäxande blommor både et wackert utseende och en angenäm lukt: den trifs wäl i wåra trägårdar: dock har man sig ej bekant, at den blifwit sedd i Åbo för än Herr Apothecaren SYNNERBERG år 1728. bragte de första buskar deraf hit från Swerike, från hwilkens wackra trägård den sedan blifwit utsyridd til hwarjehanda ställen här i landet.

Phillyrea. Eburu åtskilliga slag af denna blifwit brukade fordom mycket i England til häckar; så har hon dock blifwit funnen mindre tjenlig dertil, emedan den gör för starcka skott om sommaren, at den swårligen med klippande kan agas och bringas til någorlunda wackert utseende, at förtiga det den, då hårda wintrar sig infinna, ofta gått ut.

Ilex aquifolium, brukas åfwen mycket i trä- och kryddgårdar til häckar vide. pag. 3.

Padus

Padus Lauro-Cerasus. Linn. hort. Upſ. 126. brukas mäſt i alla trägårdar utomlands, at öfwerklädda murar med, och ſomligſtädes til häck, hwilken hon med ſina gröna blad hela året igenom pryder. Men kan ej ſtå emot wåra wintrar.

Qvercus Ilex. (Linn. hort. Cliff. 448. 2.) behåller utomlands, ſina gröna löf til et annat år oförändrade, låter wäl klippa ſig, blifwandes de häckar ſom af denna anläggas ganſka täta och täcka, brukas omkring Wildernesser eller Labyrinther och irrgångar, ſamt andra qwarter: men tål ej wårt Climat.

Robinia Caragana. wäxer will i Sibirien, är något taggig och brukas med fördel til häckar, ſer ganſka täck ut, då den under blomſter tiden prålar med des myckna gula blommor; des ärter tjena til föda för dufwor och andra Creatur; äfwen för folck. Tål wårt Climat ſå wäl ſom wåra inhemſka trän.

Robinia Pſeudoacacia. (Linn. ſpec. 722.) wäxer will i norra America; är full med hwaßa taggar: har hwita blommor, hwilka gifwa, då de äro utſlagne, den behageligaſte lukt: gör en tämmelig tät och god häck: kunna tåla wintrarna i Skåne, men ſwårligen här i Finland.

Morus, Mullbärsträ; brukas nog utomlands til häckar dels för des wackra blomſters och bärs mångfalliga nytta, dels och förnämligaſt för bladen til ſilkes matkarnes underhåll och föda. At den börjar wänja ſig wid wårt Climat intyger Herr Profeſſor Lidbecks i Skåne lyckligen anlaga plantering, hwarom kan läſas Riksdags tidningar för år 1756. N:o 31. den torde och ſmåningom låta wänja ſig med wåra Finſka wintrar.

Viburnum. (Linn. hort. Upſ. 69. ſp. 2.) Lauruſtinus. Detta altid grönſkande och med wackra blommor prålande trä brukas utomlands til häckar, men är dertil mindre tjenligit, emedan det genom klippande miſter mycket af des behagelighet: kan ock ej uthårda wår kiöld. Meſpi-

Mespilus pyracantha. (Linn. hort. Cliff. 189: 2.) Utgör på många ställen utomlands en ständigt grönskande häck, och ser ratt wacker ut. Wid wäggar på stenhus, som wätta emot wäggar och trägårdar, planteras den i sonnerhet, efter hwilka han klängar sig up och beprydder dem med sina gröna blad: men tål ej, at om wintern stå ute hos oß.

Spiræa salicifolia. (Linn. hort. Upf. 131. Spec. 489.) wärer wild i Sibirien; brukas mycket til låga häckar, hwartil den är ganska tjenlig, emedan den låter wäl klippa sig, och ser med des hwita blomklasor täck ut; tål mycket wäl wåra wintrar.

At undfly widlyftighet, går man nu med flit förbi en hop trän och buskar, som brukas i de hetare Climater til lefwande gårdes-gårdar, emedan måsta delen af dem swårligen tåla wintrarna i de södraste delar af Europa, altså mycket mindre hos oß. Sådane äro Icaco, Poinciana, Ricinoides. m. m.

§. 4.

Följande äro inländska trän, hwaraf måsta delen i wårt k. Fäderneslan kunna med fördel brukas til häckar.

a Ute på Fält.

Rijsek. Et til häck ganska tjenligt trä, wore hon icke så swår at komma til wårt, och sedan så långsam i wärten, hwilken tröghet hon dock ersätter med sin tjockhet, styrka och högd. Ibland det bästa sättet af sättning är, at blanda henne med Hagtorn, då de båda bäst trifwas och snabbast göra en häck färdig. Hon förkofras äfwen genom stammens ledande ifrån henne eller qwistars nedläggande i jorden. Fältmöß skola wara benägna at äta deß rötter och öda dem i stränga wintrar berättar Herr Probst. Broocman i 1. delen af sin hushåldsbok. 2. afh. p. 27.

Ulmus (Linn. flor. Sv. 219.) Alm. Konungen för Swenska trän, är mycket lätt at fortplanta, och är för sin

höga wärt tjenlig at afwärja blåst på någondera sidan af åker, ängar och Plantager, hwartil han i England och annorstädes nyttjas; wäxer wildt öfwer största delen af Swerike och äfwen på många ställen i Finland. Des mångfaldiga œconomiska nytta går jag förbi.

Fagus (Linn. fl. Sv. 785.) **Bök**, hälst de unge, blifwa genom klippning mycket täta och wackra; och som Böken gemenligen behåller sina gamla löf qwar både hela hösten och wintern ända in på wåren, då de nya börja spricka ut, så äro des utom sådana häckar nyttiga, dels at afhålla blåst, dels til et godt skjul för boskapen i rägn och owäder; men tilstädjas de at skjuta up för höga, eller komma at wäxa med andra trän i en häck, draga de med sina rötter, dem de widt utsprida, både födan ifrån de på åkren wäxande sädesslag och andra trän uti häcken, dermedelst at de igenom sin skugga och watnets dräppande från deras grenar och löf likasom döda de andra, at förbigå, det deße med sin skugga otroligt befordra mäsarnas tilwäxs och tiltagande på ängar och betershagar. Jämför Herr Præs. N. amer. res. p. 247. och 276. wäxer nog söder i Swearike, men man wet ej ännu wist, huru de wela uthärda wåra Finska wintrar, dock har man anledning at tro det bästa.

Carpinus. (Linn. fl. Sv. 786.) **Afwenbok**. Är et hwit, hårdt, tungt, fast och starckt trä; brukas i Skåne och på flere ställen utomlands, både omkring åkrar och i kryddgårdar til häckar och lusthus, blifwandes genom klippande och putsande hel tät och wacker; och som den likaledes som Böken behåller öfwer wintren til wåren des gamla löf qwar, så hafwa åkrar och Creatur mot blåst, kjöld och regn samma fördel deraf, som wid Böken nämnt är. Afwenbok wäxer wild i Södra delen af Skåne, och hafwa försök wisat, at den nog tål wåra Finska wintrar.

Salix. (Linn. Fl. Sv. 812.) **Pihl**. Huru denna aldra

bäst

bäst paßar til häck utwisar Herr Apothekarens Joh. Jul. Salbergs wackra rön och försök i K. Wet. Acad. Handl. 1740. p. 332. wäxer i Swerike och Finland allmänt.

Alnus. (Linn. Flor. Sv. 775.) Ahl. Gör en öfwermåttan god häck eller fäste emot floder och strömmar, och med des utwäraude telningar ifrå nedersta roten beskyddar jorden ifrån underlop af watn, och therföre är ganska nyttig hwar strömmarna eljest utskära wallen, efter hon ej allenast befäster, utan ock utwidgar den samma, som Herr Probst. Brooman i sin Hush. B. p. 29., jemte flera intyga. Wäxer öfweralt, och är i synnerhet tjenlig på wåta ställen, der få andra wela fort. Des löf är mycket godt för får och getter. Jemf. Raij. H. pl. 1409.

Populus. (Linn. Flor. Sv. 819.). Asp. Detta så wäl som det andra slaget Linn. Fl. Sv. 821. låter sig plantera som Pihl. K. Wet. Acad. Handl. 1744. 283. och kunde altså någorlunda tjena til samma bruk, som Herr Apoth. Salbergs gorda wackra rön med Pihln; at förtiga det han slår ut grenar til en Krona när den toppas, och at des löf ansenligt öka fodret för boskapen, enär det på sätt och wis blifwer samlat och brukat, som Bruks Patron Strang uti sina rön i Landshushållningen förmåler, tryckt år 1749. wäxer allment i skogarna.

Juniperus. (Linn. Flor. Sv. 824.) En. Wäxer öfweralt i wåra backar; är grön hela året igenom, tjenar til häckar så wäl på jordwallar och stenmurar, som annors; låter wäl klippa sig, hwilket Trägårdsmästare nog hafwa sig bekant, och Engelsmännerna på flera ställen wist prof af, hwarest man får se de skönasta häckar häraf; och som den ständigt står grön och behåller des barr, så är den et ganska godt skjul både för åkrar och boskap.

Abies. (Linn. Fl. Sv. 789.) Gran. Är som ulfwen ibland trän, berättar Herr Baron B. W. Cederhielm i sit tal om wilda träns plantering hållit för Kongl. Wet. A-

ead. 1740. den 3. April; ty hwarest den rotar sig, utöder han under sig alla andra slags trän, undantagandes Enen, hwarföre de ock tilsamman snarast kunde utgöra en häck. Detta trä är i Swerike, hwad utseendet til fägring och täthet til häckar och lefwande gårdes-gårdar angår, det fagraste; i ty det låter sig putsas och klippas til hwarjehanda skapnader, så at en häck näppeligen kan blifwa tätare och se täckare ut, hwarpå Trägårdsmästare wisa prof. Och som den behåller sina barr hela åra året igenom, så är en granhäck et förträffeligit skjul både åt åkrar och boskap mot de oblidare wäder. Ehuru den här i Swerike wårer ymnogt, är den dock swår at omsätta, i fall icke i agt tages det som säges i Herr L. Dalm. inled. til Skogssk. C. 3. §. §. 13. och 14. samt Herr Arch. Linn. uti Herr Mag. Hjorts Alm. för år 1744. men egenteligen uti Kongl. Wet. ac. H. 1748. p. 265. och följ. Hwilket och finnes infört uti Stockh. Alman. för år 1750. Märckwärdigt är, at detta träd skall fälla årligen i Februarii och Martii Månader, stundom til et qwarter tjockt rundt omkring sig, så stora qwistar, som det granris man plägar hacka och slå på gålfwen; hwilcket af landtmän kallas granens sådande hwarefter en del rätta sig med wår utsädet, på det sättet, at om granen får tjockt, så så de sit wårsäde tjockt, men får hon tunt, akta de det äfwen med utsädet: Fleras för mig gorda berättelse hafwa besannat det samma, och beskrycke's äfwen tils widare, af några på ärfarenhet grundade försök, yttrade, om Skogsplanteringen och Skogens rätta häfd och skötsel tryckt år 1749.

Ligustrum vulgare. (Linn. fl. Sv. 5.) Ligister. Är til sina telningar mycket böjelig och buskar sig mycket, hwarföre LAUREMBERGIUS i sin trägårdsbok lib. 1. cap. 30. p. 133. berömmer den samma med deßa orden: Inter omnes frutices arbores, herbas, nihil est quod in tot figuras & elegantias effingi, flecti aut formari tondendo queat, quam ligu-

Liguſtrum. d. å. Utaf alla buſkar, trän och örter, är ej något, ſom igenom klippande låter förändra och förwäxla ſig i ſå många ſkepnader och prydnader ſom denna Liguſter. Trägårdsmäſtare weta mycket wäl at plantera denna til ſirliga häckar. Jämför Herr Arch. Linn. fl. Sv. 4. Ahlichs trägårds ſkötſ. p. 231. och 37. Det är bäſt, at förſkaffa ſig denne buſke från Bohus lähn, hwareſt den wärer wild, emedan den är mera wahn wid wårt Climat, än den man införſkrifwer från Tyſkland. Uti Norra America äro Engelsmännernas åkrar på många ſtällen omſtängde endaſt af denna, ſe Herr Prof. Kalms Amer. R. T. II. p. 286.

Sambucus. (Linn. fl. Sv. 250.) Fläder. Wärer ymnogt neder i Sverige, och brukas ganſka mycket til häckar omkring köks-kryddgårdar, åkrar och ängar, både i England och annorſtädes utomlands. Herr Probſt. Broocman i ſin Hush. B. p. 29. talar om denna ſålunda: hwar någon godhet af jordmån är, må man taga käppar af fläder, 10. à 12. fot långa, och ſticka dem ſluttewis ned i wallen på hwardera ſidan innom hwarandra, ſom et rut-wärck; det wil göra den ſkyndſamaſte häck och bäſta wärn för trä och kryddgårdar, ſom någonſin kan wara; des wiſſa bot för roſen, må Landtman härtil ſå mycket mera upmuntra. Se L. Dalm. Inled. til Skogsſk. c. 3. §. 11. wid mycket kalla wintrar dö de dock bort här i Finland öfwer marcken; men ſlå likwäl ut om Sommarn åter nya ſkätt från roten; de tyckas ock ej tåla, at här planteras på de ſtällen, der de äro mycket utſatte för Nordan wädret, utan trifwas hälſt på Södra ſidan af berg och backar.

Salix pentandra. (Linn. fl. Sv. 869.) Jolſter. Wärer ſå i ſmärre ſom större teluingar: Buſkar ſig anſenligt; låter wäl klippa ſig och blir mycket tät, i ſynnerhet då den under wäxandet ſå bindes om hwarandra, ſom Herr Apoth. Sahlberg om Pihlhäckar beſkrifwit. Jemför Herr Mag.

Trotzelii Skogsskötsel. p. 98. Hwarföre han så wäl för sig sjelf, som på jordwallar är en nyttig häck; harar göra nog skada på des barck, hwaraf qwistarna torckas och gå ut, men ersättes snart genom nya skätt ifrån roten, då de odugeliga skäras bort; nyttjas äfwen somligstäds utomlands härtil. På samma sätt kunna åtskilliga andra hos oß wildt wärande Wide-arter til lefwande gärdes-gärdar anwändas, och förtjena de så mycket mera åtancka, som de trifwas på wåt och sumpig marck. Huru wida des kottar framalstra god bomull, har Herr Westbeck wackert lagt åt allmänheten för en dag.

Rhamnus catharticus. (Linn. Flor. Sv. 202.) Get apel. Wäxer i buskar, är något taggig och fördenskull äfwen ganska tienlig til häckar at plantera på wallar och stenmurar: Barcken är nyttig at färga gult och mörckbrunt; bären brukas ock at färga gult, grönt och brunt med. Kongl. Wet. Acad. Handl. 1742. 23. 26. 27.

Rosa Canina. (Linn. Fl. Sv. 441.) Niupon. Är en bekant buske: kommer icke til någon hög ålder, så framt han icke skuren och ausad warder; tjenar enkannerligen til häckar på jordwallar och stenmurar, är ganska taggig, och så för sina blomsters sköna gestalt och angenäma lukt, som för des besynnerliga kraft och mångfaldiga nytta, en ibland de täckaste häckar; skulle hon i stränga wintrar begynna äfwentyra, kan des skadda qwistar wid roten afskäras, då de åter utslå nya och friska skott som samma år blomstras; Alichs trädsk. p. 231. I England brukas denne, så wäl ensam, som mängd med Hagtorn och Slån, til häckar, med hwilka hon mycket wäl trifs, är något ledsam för des widt krypande rötter som dock med et dike kan förekommas. Wäxer nog allment både i Swerike och Finland.

Rosa spinosissima. (Linn. Fl. Sv. 442.) Smörnjupon. Förhåller sig som den föregående, men är ej så stor. Wäxer här och där hos oß.

Rubus

Rubus fruticosus. (Linn. fl. Sv. 444.) **Björnbärs buskar.** Wäxer i buskar, låter någorlunda klippa sig, är taggig och utgör så för sig sielf som blandad med Hagtorn och Slån en tät och wacker häck; deß widtspridande rötter äro något förtreteliga, hwilket med et dike kan förekommas: brukas mycket til häckar på wallar af Engelsmän: wäxer på åtskilliga ställen i Swerike; men ännu ej funnen wild i Finland, tol dock Climatet. Rubus occidentalis (Linn. Spec. 493.) som wäxer wild i Norra America, har med föregående ganska nära öfwerenskommelse: försök här i Åbo gorda hafwa wist, at den ej allenast tol wäl Climatet, utan sedan den en gång kommit at wäxa, fortplantar den sig derefter sielf både genom bär och rötter. Utom det, at bären af bägge deßa slagen är sköna at åta, tilredes äfwen af dem et skönt win.

Hippophaë. (Linn. fl. Sv. 906.) **Hafstörne.** Wäxer wildt hos oß på hafsstränderna. Är et litet taggefullt, segt, och hårdt trå. Tienar wäl til häck på jordwallar, samt i sandig och klappersull jordmän, i synnerhet wid hafskanten. Låter wäl plantera sig, och wore wäl om det blefwe mera allment.

Prunus spinosa. (Linn. fl. Sv. 432.) **Slån.** Et i England och annorstädes utom lands til häckar på flera ställen brukbart trå. Är mycket taggigt; tager til goda en nog torr och mager samt stenig jordmän; gör äfwen allena en tät och fast häck, så at ock den bongstyrigaste oxe ej wille wäga at tränga sig derigenom; af bären giöres et skönt win; är ledsam med rötternas krypande, som dock med et dike kan botas. Wäxer äfwen wildt i Finland.

Crataegus (Linn. fl. Sv. 434.) **Hagtorn.** Brukas af Utlänningen, så för sig allena, som blandad med Slån, Björnbärs buskar och törne til häckar på jordwallar och annors på torrländt mark. Är et wackert trå, och af alla hos oß i Europa bekanta mäst tienligit och lämpeligit til häckar

och

och lefwandes gårdesgårdar: 1:o för sina täta grenar och hwassa taggar. 2:o at det tål köld och står fast mot de häftigaste blåster, samt lider hwarjehanda jordmån. 3:o Förnäs i häck med de 5. à 6. föregående och genom klippande kan göras mycket wacker: de mästa och aldrabästa häckar i England äro af denna. Wäxer äfwen wild i Finland.

β Häckar i Trä = och Krydd = gårdar.

Taxus. (Linn. fl. Sv. 916.) **Barrlind.** Låter wäl klippa sig i åtskilliga slags skepnader, och ser för sina ständigt gröna blad rätt täck ut: utomlands, i synnerhet i England, ser man näppeligen i Krydd = och Lust = gårdar af något trä, så många häckar gjöras som af denna, hwilken är klipt i Pyramider, och hundrade slags andra prydnader. Wäxer wildt i Södra delen af Sverike, såsom i Upland, Östergöta, Bohus läh, samt Skåne; skall äfwen finnas på Åland.

Acer Platanoides. (Linn. fl. Sv. 924.) **Lönn.** Låter klippa sig och brukas i trägårdar at afhålla blåst; gör en hög och tät häck. Trägårdsmästare weta wäl at umgås med denna. Wäxer nog somligstädes i Sverike, och Södra delen af Finland. Är mycket lätt at plantera, lider mäst all slags jordmån. Gifwer med sina stora löf et gunstig godt skjul om Sommaren.

Prunus padus. (Linn. fl. Sv. 431.) **Hägg.** Kan genom klippande och fortsättande i tämmelig mager jord, då den blir mera krypande, göras tjenlig til häckar för sig sjelf eller med andra; ser mycket wäl ut för deß hwita wackra blommor, som om wåren tidigt blomstra; har dock den olägenhet med sig, at löfwen (i synnerhet somliga år) blifwa af Insecter til större delen upätne; så at den derigenom både ser nog obehaglig ut, samt gifwer mindre hägn för de wärter, som den innehägnar. Wäxer allmänt i wåra backar.

Sor-

Sorbus. (Linn. Fl. Sv. 435.) Rönn. Kan möst på samma sätt anläggas som hägg; och är lätt at plantera medan den är ung, men när den kommit til mera stadga, blir hon något swårare; är tämmeligen tät, och ser wäl ut för deß hwita blommor som spricka något senare ut än på häggen.

Malus. Äppleträ. Låter icke gärna klippa sig, men då det i tid böjes til Espaliers, gör det uti en trägård samma nytta som en häck; frukten blir då gemenligen mera mogen än eljes; en sådan häck, som mot hösten hänger full med sköna äpplen, ser ock ganska täck ut.

Prunus. Plommonträ. Fördrager ock någorlunda, at man dem skärer, och brukas til samma konstwärcks anläggande som Äppleträ af trägårdsmästare.

Tilia Europæa (Linn. Fl. Sv. 471.) Lind. Är til wärten nog hög, kan tjena på dylika ställen, som Alm, hwartil han äfwen af utlänningen brukas. I grus och mochtig jord blir hon mera kryppande; om deß ökande genom afläggning weta trägårdsmästare at berätta, och när den toppas slår den grenar ut til en krona, hwilka sedan klippas i åtskilliga wackra former. Se Lundbergs trägårds Praxis p. 102. Deß sega qwistar låta och wäl flåta och sticka sig om hwarom hwarandra, at man och derigenom kan få af denna en ganska tät häck: Men den hafwer dock ofta den olägenhet, at löfwen tämmeligen tida falla af, samt at de ej gärna kunna hållas låga, utan wela skjuta up til stora trän.

Betula alba. (Linn. Fl. Sv. 859.) Björk, Är et hårdt och segt trä, wäxer både högre och lägre alt efter jordmåns halt; låter klippa och täppa sig, då den blir lubbig och nog tät, samt mera kryppande, knäppas bittida om wärn, och behåller sina löf sent in på hösten, brukas äfwen af trägårdsmästare i trä- och krydd-gårdar til häckar och spatserbahn. Ahlichs trägårds-Sk. 230. har dock ibland den olägenhet, at

löfwen af Insecter mycket illa skadas, at den derföre ser mindre behagelig ut.

Corylus (Linn. Fl. Sv. 873.) **Hassel.** Är et någorlunda hårdt och segt trä. Låter mycket wäl plantera, putsa och klippa sig; är för sina breda blad och qwistar, som ligga liksom hwarftals på hwarandra, mycket tjenlig til häck, behåller sina löf långt in på hösten, och framalstrar deßutom en läcker frukt. Anlägges mycket af trägårdsmästare til Espaliers och häckar i trä- och krydd-gårdar, hwartil den äfwen på många ställen utomlands nyttjas.

Rosa sylv. florib. odoratis. (Linn. Fl. Sv. 443.) Dennas ganska täcka och täta utseende i häck, när den är grön och bladfull, gör at den nog brukas til häckar. Wäxer i wåra trägårdar, och äfwentyrar icke särdeles.

Ribes rubrum. (Linn. Fl. Sv. 205.) **Röda Winbärsbuskar**: Ribes nigrum. (Linn. Fl. Sv. 207.) **Swarta Winbärsbuskar.** Bägge deßa buskar låta lätt plantera sig och äro hos trägårdsmästare nog bekanta, indelas til häckar och qwarter, och låta klippa sig, fast de sålunda gifwa mindre ymnoghet frukt, båren wilja ock derigenom blifwa något smärre och osmakeligare; men kunna dock nyttjas til insyltning. Om man i stället för täta häckar böjer dem från första början til Espaliers, göra de ej allenast i mycket samma nytta, som en häck, utan få ock då tidigare mogen samt större och wälsmakeligare frukt, och det i mycken ymnoghet,

Ribes. (Linn. Fl. Sv. 208.) **Stickelbär.** Äga med winbär en ganska stor förwantskap, i anseende til buskar ock blader, men äro med taggar försedde, frukten gör den största åtskilnad, i det den wäxer på den förra i drufwor, på den senare änckel, på den förra mindre, på den senare större; anlägges äfwen til häckar och qwarter som Winbär; men med så mycket mera fördel, som de äro taggiga, och äro både wackra och nyttiga, brukas på åtskilliga ställen til häckar uti

trä-

trägårdar, så in- som utom-lands, har ock den en synnerlig förmån, at de ganska tidigt om wåren få fina löf, och behålla dem mycket länge om hösten, hwarigenom de äro et godt skjul för de wäxter, som de omhägna.

Berberis. (Linn. Fl. Sv. 311.) Wäxer högt som törne och är med taggar bewäpnad. Utgör både på jordwallar och stenmurar, eller annors omkring trä- och krydd-gårdar en god häck. Med barcken färgas gult; af bären gjöres ättika, geleer och annat, dock blifwa bären ej så stora och wälsmakeliga, när den wäxer i häck och följakteligen måste ofta klippas, och drifwas at wäxa tät, hwilket är gemensamt med alla trä- och busk-arter.

Utom de upräknade äro ännu åtskilliga andra inhemska trän och buskar, hwilka med fördel kunna nyttjas til häckar i trägårdar, dem man dock, at undfly widlyftighet, ej welat nämna; sådane äro til exempel: Cornus sangvinea. (Linn. Fl. Sv. 138.) Beenwed, som nog låter klippa sig, och har wackra hwita blommor; Lonicera xylosteum. (194.) Try, ganska tjenlig. Rhamnus frangula. (203.) Brakwed, nog tjenlig på wåta ställen. Eunymus Europæus. (204.) Alster, mycket brukelig i trägårdar til häckar. Ribes alpinum. (206.) Måbär, Viburnum opulus. (264.) Olwon, tjenlig på wåta ställen; prälar med sina wackra hwita blommor. Mespilus cotoneaster. (438.) Orbär; tjenlig på mycket torra ställen. Fraxinus. (926.) Ask, med flera.

§. 5.

Til slut wil man endast med få ord anmärcka et och annat, som wid en häcks anläggande, är nyttigt at i akt-taga.

Häckar planteras antingen på wallar eller släta jämna marken: det förra sker gemenligen på följande sätt; man plöjer par foror emot hwarandra, der man är sinnad at anlägga en häck, hålst i linea recta; sedan gräfwes twänne grafwar (man kan äfwen bruka en graf, då den gemen-

ligen bör wara på den sidan, som är på yttra kanten af det man will inhägna) en på hwardera sidan om deßa förör, ungefar 2. à 3. alnar emellan hwardera, som böra wara 6. fot breda och äfwen så djupa, sluttande mer och mer åt botten: och kastas den ur gräfwarna uplyftade mull uppå wallen, tils han blir 4. à 6. fot hög, hwilken göres sluttande nedåt och sedermera beklädes med torf, at afhålla jordens nedrusande i grafwen, lemnandes en fot bredd af hwardera sidan på wallen til at förekomma banckens nedfall i diket, i fall grunden wore lös; i ställe för torf, kan ock nyttjas flata stenar, erhorns-qwickar, bindande grässlag: Såsom Qwick-rot (Linn. Flor. Sv. 105.) Hundering (83.) Renlosta (85.) Åkerwinda (173.), Hordeum (107.) Scandix (241) Senecio (690.) och Cerastium (379.) jämför Herr Præs. N. Amer. Res. Tom. I. p. 243. och 254. när mullwallen således är klädd gjöres längs efter bancken, 1. 2. à 3. förör (alt som man wil hafwa den tät) af en twär hands djup, hwaruti telningar af beskrefna buskar gemenligen et halft qwarter emellan hwardera och det antingen ensamma, eller blandade med hwarandra, planteras, något sluttande emot diket, på det de desto bättre måtte kunna afhålla boskapen: man kan ock här och där, innånga små telningar af andra löfträn, hwilcka afskäras, at de blifwa lika stackuga som de andra, de hafwa dock den olägenhet, som om Bökar i föregående §. talt är. Sedan höses foren igen och watnas 1. à 2. gånger, eller tils de rotat sig, och sedan putsas de det följande året med träsaxen, då de stå ut så mycket lättare och utgöra en så tät häck, at inga Creatur äro i stånd at tränga sig igenom, enär han står på en sådan högd. Sedan de sålunda fått rota sig, retas de genom klipp- och putsning, i synnerhet om wärtiden, til täthet, hwarmed årliga i början bör fortfaras. Dock aktas, at klippandet sker lindrigt på kärnhårda och utmagra: Men starkare på de ytgiriga, löskärniga och frodwärta.

Det andra sättet sker antingen utan dike, då mull tages på ömse sidor om det stället hwarest häcken kommer at stå, til at planteras uti; eller gräfwes en graf, merendels 6. qwarter bred och 1. aln djup, hwaruti telningar af löf- eller barr-trä rätt up sättas (dock at barr- och löfträ intet blandas om hwarandra i en häck, utan barr-trän böra planteras för sig allena särskildt, at gjöra en häck, och så löf-trän särskildt för sig, annars blir häcken ej dugelig) och den uppgräfda jorden blir wäl kastad på rötterna, samt jorden i dem wäl instakad och tiltrampad. Sidst upreses på ömse sidor af bägge slags häckarne i början någon gårdesgård (fast ej så hög och tät), at afwärja boskapens wåldsamhet, tils de sjelfwa hinna til någon stadga: då deße gårdes-gårdar kunna tagas bort.

Sluteligen påminnes 1:o at buskar och trän, som omplanteras skola,

löpa mindre fara wid jordömningen, om förän de nedsättas roten får uti jordblandadgödsel watn hämta förfriskning och ny kraft, 2:o at swartmyllan wid planteringen blifwer lagd närmast intil och omkring deras rötter. 3:o At jordmån, tid och wädersek, som Naturen sjelf wid planteringen i akt tager, bör äfwen konsten wid planteringen noga i akttaga och efterföljs. Om deßa Reglor jemf. Herr Arch. och Ridd. Linnæus i Wettenskaps Academiens Handlingar för Ar 1739. angående wäxteplanteringen. 4:o Böra de trän, som til wärten äro något höga, toppas och planteras på sådana ställen; der man har at mäst frukta för de kalla nordan- och Wästan wädrens wäldsamhet; men icke på östra och södra sidan, emedan deße lösträn med sin stugga wilja gärna gynna mossars tilwäxt och förkofring. Om granars plantering til häckar kunna läsas de böcker, som förut wid gran äro nämde. Hagtorn och Slån äro dock af alla träslag de tjenligaste och bästa, at upprätta häckar eller leswande gärdesgärdar, emedan de genom deras täta Wärt och wäldiga taggar äro framför andra i stånd, at utestänga de bångstyrigaste Creatur; men på wät och läglänt mark komma ej deßa fort.

Här saknas ännu mångt och mycket, som wore nödigt at påminna, så wäl wid häckars anläggande, träns planterande, gamla häckars nedhuggande och döda häckars upresande i deras ställe; huru swin skola förhindras, at tränga sig igenom en häck af tagglösa trän; på hwad sätt man lättast skall erhålla tilräckeliga telningar til en sådan mycken het häckar. m. m. Men som hwart och et af deßa förtjenar sit särskilta rum och anmärkningar; så churu min föresats warit at omständeligare utföra hwad nödigast wore at weta; är jag dock, dels för tidsens korthet, dels för mina wilkor, och at undfly widlyftighet föranlåten at låta här med beroo, hänwisandes i öfrigt den B. L. til Herr Prof. Kalms N. Amer. R. Tom. 1. p. 309. och följ. samt Herr Probst. Broocmans Hush. B. 1. del. 2. afh. c. 4. och andre, hwarest alt som brister omständeligen finnes utfördt. Gynna emedlertid B. L. mitt nitfulla upsåt, och nyttia min enfaldiga wälmening dig til nytto så har min afsicht wunnit sådan fullbordan som jag önskat.

A. G. Å.

)o( )o(

)o(

To the AUTHOR of this handsom Dissertation.

SIR!

WHen a Person subject to some hard Destiny, that commonly changes the Mind and overthrowes the steadiest Designs, or at least casts a Block in their Way, nevertheless thinks nobly and stands unvariable in an honest Resolution; he shews indeed more, than a common low Spirit and an ordinary Virtue. You have Sir, been a matter for a cross Fortune, when You did lose almost at once Your both Parents in a Time, most having Need of their Assistance; But You have got the Victory over the Adversity; for You still continue to tread upon the Way of a solid Virtue, that leads not alone to the Philosophical Honours, but to a lasting Happiness, (and thus to run after a long before thought Path.) Having abundantly perceived Your confident, sincere and solid Friendship, I wou'd seem to be displeased at Your Success, if I did not rejoice, when You put out at present so pretty a Work, treating of Trees, which are apt and convenient for quick-set Hedges, that will prove very usefull for the Publick. I beseech You therefore to accept these few Lines as a Proof of my tender Affection.

To Your Praise I have no occasion for speaking any Thing, because all know Your Skill and Learning and other commendable Qvalities. I wish You only, that You soon may be adorned with a Sign of the Reputation, which You have merited; and that You may receive the Joy of all Your Designs. For the Rest i am with a constant Sincerity and Faithfulness,

SIR

Your most obedient
Friend and Servant

JOHN FRED. MÜLLER.

TIL HERR AUCTORN.

DEt.
Blir. I. Alla. Tider. Afgiordt.
At.
Lårdoms. Idkare. Bôra. Njuta.
Sin. Belôning.
Dock.
Mäſt. De. Som. Sôka.
Fåderneslandets.
Fôrkofran.
J.
Min. HERRE.
Ådagalåggen.
I. Nårwarande. Arbete.
Så. Wäl. Eder. Inſigt. Som. Affigt.
Eder.
Inſigt. År. Grundelig.
Och. Eder.
Affigt. År. Redelig.
J.
Låren. Oſs.
At.
Spara. Skogen.
Och.
Uplifwa. Wåra. Gårdesgårdar.
Et. Wårdigt. Åmne.
Fôr.
En. Wård. Auctor.

Frug-

Frugten.
Af. Eder. Möda.
Är. Tilräckelig.
Då.
Swerige. Blir. Lyckligt.
Och.
Min. Herre.
Hedrad.
Så. Önskar.
Eder.
Trogne. Tjenare.

Elias Gust. Granroth.

Til sin kåre Broder.

En hiertqwickande tidning är wist det at inhämta sina Anhörigas lycka och framsteg: det är altså icke utan ordsak, at mitt inre röres af förnöjelse, och hwar blod-dräppa spritter af glädje, då jag hörer, at J, min Bror åren i begrep at utgifwa Edert första Tancke-försök. En i blodet grundat wänskap och broderlig förtrolighet, gör, at då jag skall yttra min sägnad, den blott stannar i önskan. Lyckan ware Eder del, Wishet följe Edra göromål, Dygden Eder ledare, Edar flit och möda fläte åt Eder Ära och Krants til belöning, och sidst blifwe Himmelen Eder boning; Önskes af en trogen Wän och Broder.

Jonas Högman.